

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

26 februarie 2019*

„Trimitere preliminară – Articolul 13 TFUE – Bunăstarea animalelor – Regulamentul (CE) nr. 1099/2009 – Protecția animalelor în momentul uciderii – Metode speciale de sacrificare prevăzute de ritualuri religioase – Regulamentul (CE) nr. 834/2007 – Articolul 3 și articolul 14 alineatul (1) litera (b) punctul (viii) – Compatibilitate cu producția ecologică – Regulamentul (CE) nr. 889/2008 – Articolul 57 primul paragraf – Sigla Uniunii Europene pentru producție ecologică”

În cauza C-497/17,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de cour administrative d'appel de Versailles (Curtea Administrativă de Apel din Versailles, Franța), prin decizia din 6 iulie 2017, primită de Curte la 10 iulie 2017, în procedura

Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs (OABA)

împotriva

Ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation,

Bionoor SARL,

Ecocert France SAS,

Institut national de l'origine et de la qualité (INAO),

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul K. Lenaerts, președinte, doamna R. Silva de Lapuerta, vicepreședintă, domnii J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev și F. Biltgen, doamna K. Jürimäe și domnul C. Lycourgos, președinți de cameră, și domnii J. Malenovský, E. Levits, L. Bay Larsen, D. Šváby (raportor), C. Vajda și S. Rodin, judecători,

avocat general: domnul N. Wahl,

grefier: doamna V. Giacobbo-Peyronnel, administratoare,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 19 iunie 2018,

luând în considerare observațiile prezentate:

– pentru Œuvre d'assistance aux bêtes d'abattoirs (OABA), de A. Monod, avocat;

* Limba de procedură: româna.

- pentru Bionoor SARL, de N. Gardères, avocat;
- pentru Ecocert France SAS, de D. de Laforcade, avocat;
- pentru guvernul francez, de D. Colas, de S. Horrenberger și de E. de Moustier, în calitate de agenți;
- pentru guvernul elen, de G. Kanellopoulos și de A. Vasilopoulou, în calitate de agenți;
- pentru guvernul norvegian, de A. Dalheim Jacobsen, de T. Bjerre Leming și de D. Sørli Lund, în calitate de agenți;
- pentru Comisia Europeană, de A. Bouquet, de A. Lewis și de B. Eggers, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 20 septembrie 2018,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 13 TFUE, a Regulamentului (CE) nr. 834/2007 al Consiliului din 28 iunie 2007 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice, precum și de abrogare a Regulamentului (CEE) nr. 2092/91 (JO 2007, L 189, p. 1), a Regulamentului (CE) nr. 889/2008 al Comisiei din 5 septembrie 2008 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului nr. 834/2007 (JO 2008, L 250, p. 1), astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (UE) nr. 271/2010 din 24 martie 2010 (JO 2010, L 84, p. 19) (denumit în continuare „Regulamentul nr. 889/2008”), precum și a Regulamentului (CE) nr. 1099/2009 al Consiliului din 24 septembrie 2009 privind protecția animalelor în momentul uciderii (JO 2009, L 303, p. 1).
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între asociația Œuvre d'Assistance aux bêtes d'Abattoirs (denumită în continuare „asociația OABA”), pe de o parte, și ministre de l'Agriculture et de l'Alimentation (ministrul agriculturii și alimentației, denumit în continuare „ministrul agriculturii”), Bionoor SARL, Ecocert France SAS (denumită în continuare „Ecocert”) și Institut national de l'origine et de la qualité (INAO), pe de altă parte, în legătură cu o cerere a asociației OABA prin care se solicita interzicerea publicității și a comercializării de produse provenite din carne de vită cu marca „Tendre France”, certificate „halal” și purtând mențiunea „agriculture biologique” („agricultură ecologică”, denumită în continuare „mențiunea «AB»”)

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

Regulamentul nr. 834/2007

- 3 Considerentele (1) și (3) ale Regulamentului nr. 834/2007 au următorul cuprins:

„(1) Producția ecologică este un sistem global de gestiune agricolă și de producție alimentară care combină cele mai bune practici de mediu, un nivel înalt de biodiversitate, conservarea resurselor naturale, aplicarea unor standarde înalte privind bunăstarea animalelor și o metodă de producție care respectă preferințele anumitor consumatori pentru produse obținute cu ajutorul unor substanțe și procese naturale. Astfel, metoda de producție ecologică joacă un dublu rol social,

deoarece, pe de o parte, alimentează o piață specifică ce răspunde cererii consumatorilor de produse ecologice, iar, pe de altă parte, furnizează bunuri publice, contribuind la protecția mediului și la bunăstarea animalelor, precum și la dezvoltarea rurală.

[...]

(3) Cadrul legal [al Uniunii] ce reglementează sectorul producției ecologice ar trebui să urmărească atingerea obiectivului asigurării unei concurențe loiale și a unei funcționări adecvate a pieței interne a produselor ecologice, precum și a menținerii și justificării încrederii consumatorilor în produsele etichetate drept ecologice. De asemenea, acesta ar trebui să vizeze crearea de condiții care să permită dezvoltarea acestui sector, în conformitate cu evoluția producției și a pieței.”

4 Intitulat „Scopul și domeniul de aplicare”, articolul 1 din acest regulament prevede:

„(1) Prezentul regulament asigură bazele unei dezvoltări durabile a producției ecologice, asigurând în același timp funcționarea eficientă a pieței interne, garantând concurența loială, asigurând încrederea consumatorilor și protejând interesele acestora.

Prezentul regulament stabilește obiective și principii comune care stau la baza normelor pe care le conține în privința:

(a) tuturor stadiilor de producție, procesare și distribuție a produselor ecologice și a controlului acestora;

(b) utilizării în etichetare și în publicitate a indicațiilor aplicabile producției ecologice.

[...]

(3) Prezentul regulament se aplică oricărui operator implicat în activitățile din orice etapă de producție, preparare [a se citi «procesare»] și distribuție legate de produsele prevăzute la alineatul (2).

[...]

(4) Prezentul regulament se aplică fără a aduce atingere altor dispoziții [de drept al Uniunii] sau naționale, în conformitate cu legislația [Uniunii] privind produsele menționate în prezentul articol, precum dispozițiile care reglementează producția, prepararea [a se citi «procesarea»], comercializarea, etichetarea și controlul, inclusiv legislația privind alimentele și hrana animalelor.”

5 Articolul 2 din regulamentul menționat, intitulat „Definiții”, prevede:

„În sensul prezentului regulament, se aplică următoarele definiții:

(a) «producția ecologică» înseamnă utilizarea unei metode de producție care respectă normele stabilite prin prezentul regulament în toate stadiile de producție, procesare și distribuție;

(b) «stadiile de producție, procesare și distribuție» înseamnă orice stadiu, începând cu și incluzând producția primară a unui produs ecologic și terminând cu și incluzând depozitarea, procesarea, transportul, vânzarea sau furnizarea sa către consumatorul final și, după caz, etichetarea, promovarea, activitățile de import, export și subcontractare;

[...]

(i) «procesarea» înseamnă operațiunile de conservare și/sau procesare a produselor ecologice, inclusiv sacrificarea și tranșarea, în cazul produselor de origine animală, precum și ambalarea, etichetarea și/sau modificarea etichetelor privind modul de producție ecologic;

[...]”

6 Articolul 3 din același regulament expune obiectivele producției ecologice după cum urmează:

„Producția ecologică urmărește atingerea următoarelor obiective generale:

(a) stabilirea unui sistem durabil de gestionare a agriculturii, care:

[...]

(iv) respectă standarde înalte de bunăstare a animalelor și, în special, satisface nevoile comportamentale specifice speciilor;

[...]

(c) vizează producerea unei mari varietăți de produse alimentare și alte produse agricole ce răspund cererii consumatorilor pentru bunuri realizate prin folosirea unor procese ce nu dăunează mediului, sănătății umane, sănătății și bunăstării plantelor sau animalelor.”

7 Articolul 5 din Regulamentul nr. 834/2007, intitulat „Principii specifice aplicabile agriculturii”, prevede la litera (h) că agricultura ecologică se bazează pe principiul specific care constă în „respectarea unui nivel înalt de bunăstare a animalelor, respectând nevoile specifice ale speciilor”.

8 Având ca obiect „[n]orme[le] aplicabile producției animaliere”, articolul 14 din acest regulament prevede la alineatul (1):

„Pe lângă normele agricole generale stabilite în articolul 11, producției animaliere ecologice i se aplică următoarele norme:

[...]

(b) în privința practicilor de creștere și a condițiilor de adăpostire:

[...]

(viii) se reduce la minimum orice suferință, inclusiv mutilarea, pe parcursul întregii vieți a animalului, inclusiv în momentul sacrificării;

[...]”

9 Consacrat „Sigle[lor] pentru producția ecologică”, articolul 25 din regulamentul menționat prevede:

„(1) Sigla [Uniunii Europene] pentru producție ecologică poate fi utilizată în etichetarea, prezentarea și promovarea produselor ce răspund exigențelor enunțate în prezentul regulament.

Sigla [Uniunii Europene pentru producție ecologică] nu este utilizată în cazul produselor de conversie și al produselor alimentare menționate la articolul 23 alineatul (4) literele (b) și (c).

(2) Siglele naționale și private pentru producție ecologică pot fi utilizate în etichetarea, prezentarea și promovarea produselor ce răspund exigențelor enunțate în prezentul regulament.

(3) În conformitate cu procedura menționată la articolul 37 alineatul (2), Comisia prevede criterii specifice în privința prezentării, compoziției, mărimii și aspectului siglei [Uniunii Europene pentru producție ecologică].”

Regulamentul nr. 889/2008

10 Considerentul (10) al Regulamentului nr. 889/2008 precizează că una dintre prioritățile agriculturii ecologice este aceea „[de a oferi] un nivel ridicat de bunăstare pentru animale”.

11 Intitulat „Sigla ecologică a [Uniunii Europene]”, articolul 57 din acest regulament prevede:

„În conformitate cu articolul 25 alineatul (3) din Regulamentul [nr. 834/2007], sigla Uniunii Europene pentru producție ecologică (denumită în continuare «sigla ecologică a UE») respectă modelul prevăzut în partea A din anexa XI la prezentul regulament.

Sigla ecologică a UE se utilizează numai dacă produsul respectiv este produs în conformitate cu cerințele Regulamentului [nr. 2092/91] și ale regulamentelor de aplicare a acestuia sau cu cerințele Regulamentului [nr. 834/2007], precum și în conformitate cu cerințele prezentului regulament.”

Regulamentul nr. 1099/2009

12 Considerentele (2), (4), (18), (20), (24) și (43) ale Regulamentului nr. 1099/2009 au următorul cuprins:

„(2) Uciderea animalelor le poate cauza durere, chin, frică sau alte forme de suferință chiar și în cazul aplicării celor mai bune condiții tehnice disponibile. Anumite operații aferente uciderii pot cauza efecte negative, orice tehnică de asomare prezentând unele dezavantaje. Operatorii economici sau orice altă persoană implicată în uciderea animalelor ar trebui să ia măsurile necesare pentru a evita durerea și pentru a reduce la minimum chinul și suferința animalelor în cursul procesului de sacrificare sau ucidere, ținând cont de cele mai bune practici din domeniu și de metodele permise de prezentul regulament. Prin urmare, durerea, chinul sau suferința ar trebui să fie considerate ca evitabile, atunci când operatorii economici sau orice altă persoană implicată în uciderea animalelor nu respectă una dintre cerințele prezentului regulament sau utilizează practici permise fără să recurgă însă la cele mai moderne dintre acestea, provocându-le astfel animalelor, prin neglijență sau intenționat, durere, chin sau suferință.

[...]

(4) Bunăstarea animalelor constituie o valoare [a Uniunii] consacrată prin Protocolul (nr. 33) privind protecția și bunăstarea animalelor anexat la Tratatul [CE] [...]. Protecția animalelor în momentul sacrificării sau uciderii este un subiect de interes public care afectează atitudinile consumatorilor față de produsele agricole. În plus, îmbunătățirea protecției animalelor în momentul sacrificării contribuie la ameliorarea calității cărnii, având, de asemenea, un efect pozitiv indirect asupra securității muncii în abatoare.

[...]

(18) Derogarea de la asomare în cazul sacrificărilor religioase care au loc în abatoare a fost acordată prin Directiva 93/119/CE [a Consiliului din 22 decembrie 1993 privind protecția animalelor în momentul sacrificării sau uciderii (JO 1993, L 340, p. 21, Ediție specială, 03/vol. 14, p. 157)]. Din moment ce dispozițiile [dreptului Uniunii] aplicabile sacrificării religioase au fost transpuse în mod diferit în funcție de contextele naționale și din moment ce normele naționale țin cont de dimensiuni care depășesc scopul prezentului regulament, este important ca derogarea de la asomarea animalelor înaintea sacrificării să fie menținută, lăsând totuși un anumit grad de

subsidiaritate fiecărui stat membru. Prin urmare, prezentul regulament respectă libertatea de religie și dreptul persoanelor de a-și manifesta religia sau convingerea prin intermediul cultului, învățământului, practicilor și îndeplinirii riturilor, astfel cum acestea au fost consacrate prin articolul 10 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

[...]

- (20) Multe metode de ucidere provoacă durere animalelor. Din acest motiv, asomarea este necesară pentru a determina pierderea cunoștinței și a sensibilității înainte sau în momentul uciderii animalelor. Măsurarea gradului de pierdere a conștienței și a sensibilității unui animal este complexă și trebuie să fie efectuată utilizând o metodologie aprobată științific. În orice caz, este necesară monitorizarea prin intermediul indicatorilor, pentru a evalua eficiența metodei respective în condiții practice.

[...]

- (24) În funcție de modul în care sunt utilizate în cadrul procesului de sacrificare sau ucidere, unele metode de asomare pot determina moartea animalelor într-un mod care evită durerea și reduce la minimum chinul sau suferința animalelor. Este posibil ca alte metode de asomare să nu conducă la moarte, animalele putându-și recăpăta cunoștința sau senzitivitatea în timpul unei proceduri dureroase ulterioare. Prin urmare, aceste metode ar trebui completate cu alte tehnici care să conducă la moarte sigură înainte ca animalul să își revină. Așadar, este esențial să se specifice ce metode de asomare trebuie finalizate cu o metodă de ucidere.

[...]

- (43) Sacrificarea fără asomare necesită o tăiere a gâtului efectuată cu precizie cu un cuțit ascuțit, pentru a reduce la minimum suferința. În plus, animalele care nu sunt imobilizate în mod mecanic după tăierea gâtului tind să încetinească procesul de sângerare, prelungind astfel în mod inutil suferința. Animalele din speciile bovine, ovine și caprine sunt cele mai comune specii sacrificate cu folosirea acestei proceduri. Din acest motiv, rumegătoarele sacrificate fără asomare ar trebui să fie imobilizate în mod mecanic și individual.”

- 13 Potrivit articolului 2 din Regulamentul nr. 1099/2009, intitulat „Definiții”:

„În sensul prezentului regulament, se aplică următoarele definiții:

[...]

- (f) «asomare» înseamnă orice proces provocat în mod intenționat care determină pierderea cunoștinței și a sensibilității fără durere, inclusiv orice proces care determină moartea imediată;
- (g) «rit religios» înseamnă o serie de acte relative la sacrificarea animalelor care sunt stabilite de o religie;

[...]”

- 14 Articolul 3 din acest regulament, intitulat „Cerințe generale privind uciderea și operațiile aferente”, prevede la alineatul (1):

„În timpul uciderii animalelor și al operațiilor aferente, acestea sunt ferite de orice durere, chin sau suferință evitabile.”

15 Consacrat „[m]etode[lor] de asomare”, articolul 4 din regulamentul menționat prevede:

„(1) Animalele vor fi ucise doar după asomare, în conformitate cu metodele și cerințele specifice referitoare la aplicarea metodelor respective prevăzute în anexa I. Pierderea cunoștinței și sensibilității se menține până la moartea animalului.

Metodele menționate în anexa I care nu au drept rezultat moartea instantanee (denumită în continuare «asomare simplă») sunt urmate cât de repede posibil de o procedură care să asigure moartea, cum ar fi sângerarea, spinalizarea, electrocutarea sau expunerea prelungită la anoxie.

[...]

(4) În cazul animalelor supuse unor metode speciale de sacrificare prevăzute de ritualuri religioase, cerințele prevăzute la alineatul (1) nu se aplică atunci când sacrificarea are loc într-un abator.”

Dreptul francez

16 Articolul L. 641-13 din code rural et de la pêche maritime (Codul rural și al pescuitului maritim) prevede, în versiunea aplicabilă litigiului principal:

„Pot beneficia de mențiunea «agricultură ecologică» produsele agricole, procesate sau nu, care îndeplinesc cerințele prevăzute de reglementarea [Uniunii] privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice sau, dacă este cazul, condițiile definite de caietele de sarcini aprobate prin ordin al ministrului sau al miniștrilor competenți la propunerea [INAO].”

Litigiul principal și întrebarea preliminară

17 La 24 septembrie 2012, asociația OABA a adresat ministrului agriculturii o cerere prin care a solicitat să se pună capăt publicității și comercializării cărnii de vită tocate filetate cu marca „Tendre France”, certificată „halal” și purtând mențiunea „AB”, prevăzută la articolul L. 641-13 din Codul rural și al pescuitului maritim și eliberată de Ecocert, organism de certificare de drept privat care acționează în numele și sub autoritatea INAO. În aceeași zi, ea a solicitat acestuia din urmă să interzică utilizarea mențiunii respective atunci când este vorba despre carne de vită care provine de la animale sacrificate fără asomare prealabilă.

18 Întrucât aceste cereri au fost respinse implicit, asociația OABA a formulat, prin cererea introductivă din 23 ianuarie 2013, o acțiune pentru abuz de putere în fața Conseil d'État (Consiliul de Stat, Franța).

19 Prin hotărârea din 20 octombrie 2014, Conseil d'État (Consiliul de Stat) a statuat printre altele, pe de o parte, în ceea ce privește cererea asociației OABA de anulare a refuzului implicit al ministrului agriculturii și al INAO de interzicere a utilizării mențiunii „AB” pentru produsele din carne de vită care provine de la animalele sacrificate fără asomare, că dreptul Uniunii a definit în mod exhaustiv normele referitoare la producția agricolă ecologică de bovine fără a face referire la adoptarea unor texte de punere a lor în aplicare de către statele membre și fără ca astfel de texte să fie necesare pentru deplina lor eficacitate. În consecință, autoritatea normativă franceză nu ar fi competentă să edicteze dispoziții naționale care să reitereze, să precizeze sau să completeze dreptul Uniunii. Prin urmare, Conseil d'État (Consiliul de Stat) a respins concluziile asociației OABA.

20 Pe de altă parte, Conseil d'État (Consiliul de Stat) a considerat că cererea acestei asociații prin care a solicitat anularea refuzului implicit al Ecocert de a lua, în temeiul Regulamentului nr. 834/2007, măsuri de încetare a publicității și a comercializării produselor cu marca „Tendre France” certificate

„halal” și purtând mențiunea „AB” nu putea să îi fie deferită în primă și ultimă instanță. Prin urmare, a trimis acest aspect al cauzei spre competență judecătorească la tribunal administrativ de Montreuil (Tribunalul Administrativ din Montreuil, Franța).

- 21 Prin hotărârea din 21 ianuarie 2016, tribunal administrativ de Montreuil (Tribunalul Administrativ din Montreuil) a respins această cerere.
- 22 Asociația OABA a formulat apel împotriva acestei hotărâri în fața instanței de trimitere, cour administrative d'appel de Versailles (Curtea Administrativă de Apel din Versailles, Franța). În susținerea acestei căi de atac, ea arată că mențiunea „AB” nu poate fi aplicată pe produsele care provin de la animale sacrificate fără asomare prealabilă, întrucât o astfel de metodă de sacrificare nu îndeplinește cerința privind „nivelul înalt de bunăstare a animalelor”, prevăzută la articolele 3 și 5 din Regulamentul nr. 834/2007.
- 23 Ea susține de asemenea că, deși articolul 4 alineatul (4) din Regulamentul nr. 1099/2009 admite să se deroge de la principiul asomării prealabile sacrificării în cadrul sacrificării rituale a animalelor de crescătorie, această derogare ar răspunde numai unor obiective de sănătate animală și de egal respect al credințelor și al tradițiilor religioase.
- 24 Certificarea acordată de Ecocert pentru carnea certificată „halal” care provine de la animale sacrificate fără asomare prealabilă ar încălca, în plus, principiul încrederii consumatorilor în privința produselor ecologice.
- 25 Atât ministrul agriculturii, cât și Bionoor, Ecocert și INAO solicită respingerea căii de atac introduse de asociația OABA.
- 26 Mai întâi, ministrul agriculturii susține că nici Regulamentul nr. 834/2007, nici Regulamentul nr. 889/2008 nu se opun în mod explicit posibilității de a se deroga, în conformitate cu articolul 4 alineatul (4) din Regulamentul nr. 1099/2009, de la regula asomării prealabile în cadrul particular al sacrificării rituale.
- 27 În continuare, Bionoor susține că nu există nicio incompatibilitate, nici din perspectiva dreptului Uniunii, nici din perspectiva dreptului intern, între certificarea „halal” și mențiunea „AB”, astfel că cerința unei sacrificări cu asomare prealabilă ar însemna să se adauge o condiție pe care dreptul pozitiv nu o prevede în mod expres.
- 28 În plus, deși dreptul Uniunii stabilește principiul sacrificării cu asomare prealabilă, ar exista posibilitatea derogării de la acesta în numele liberei exercitări a cultelor.
- 29 În sfârșit, Ecocert, la concluziile căreia se asociază și INAO, consideră că nu rezultă din obiectivele Regulamentului nr. 834/2007, inclusiv din obiectivul care vizează atingerea unui „nivel înalt de bunăstare a animalelor”, o incompatibilitate de principiu între producția ecologică și sacrificarea rituală destinată garantării libertății de exercitare a cultului.
- 30 Principiul încrederii consumatorului nu ar fi nici el încălcat, din moment ce utilizarea mențiunii „AB” ar fi fost autorizată în mod corect.
- 31 Instanța de trimitere arată că nicio dispoziție din Regulamentele nr. 834/2007, nr. 889/2008 și nr. 1099/2009 nu definește în mod expres modul sau modurile de sacrificare a animalelor apte să răspundă obiectivelor privind bunăstarea animalelor și reducerea suferinței animalelor, atribuite producției ecologice.

- 32 În aceste condiții, răspunsul la motivul potrivit căruia de utilizarea mențiunii „AB” nu poate beneficia carnea provenită de la animale care au făcut obiectul unei sacrificări rituale fără asomare prealabilă, care este hotărâtor pentru soluționarea litigiului principal, ar prezenta o dificultate serioasă de interpretare a dreptului Uniunii.
- 33 În aceste condiții, cour administrative d'appel de Versailles (Curtea Administrativă de Apel din Versailles) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Normele aplicabile din dreptul Uniunii [...] care rezultă în special:

- din articolul 13 [TFUE],
- din Regulamentul [nr. 834/2007], ale cărui norme de aplicare sunt stabilite prin Regulamentul [nr. 889/2008],
- și din Regulamentul [nr. 1099/2009]

trebuie interpretate în sensul că permit sau interzic acordarea etichetei europene «AB» unor produse provenite de la animale care au fost supuse sacrificării rituale fără asomare prealabilă, efectuată în condițiile stabilite prin Regulamentul [nr. 1099/2009]?”

Cu privire la întrebarea preliminară

- 34 Cu titlu introductiv, este necesar să se arate că, referindu-se la o etichetă europeană „AB” și, respectiv, la o mențiune „AB”, instanța de trimitere și părțile din litigiul principal înțeleg să vizeze, în realitate, sigla ecologică a Uniunii Europene în sensul articolului 25 din Regulamentul nr. 834/2007 și al articolului 57 din Regulamentul nr. 889/2008.
- 35 În aceste condiții, trebuie să se considere că, prin intermediul întrebării formulate, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă Regulamentul nr. 834/2007, în special articolul 3 și articolul 14 alineatul (1) litera (b) punctul (viii) din acesta, citit în lumina articolului 13 TFUE, trebuie interpretat în sensul că permite aplicarea siglei ecologice a Uniunii Europene pe produse provenite de la animale care au făcut obiectul unei sacrificări rituale fără asomare prealabilă, efectuată în condițiile prevăzute de Regulamentul nr. 1099/2009, în special la articolul 4 alineatul (4) din acesta.
- 36 În această privință, trebuie să se arate că considerentul (1) al Regulamentului nr. 834/2007 enunță că producția ecologică, care constituie un sistem global de gestiune agricolă și de producție alimentară, se caracterizează prin „aplicarea unor standarde înalte privind bunăstarea animalelor”, în timp ce considerentul (10) al Regulamentului nr. 889/2008 recunoaște bunăstarea animalelor drept „o prioritate în producția animalieră ecologică”. Articolul 3 litera (a) punctul (iv) și litera (c) din Regulamentul nr. 834/2007 prevede de asemenea că producția ecologică urmărește în special „stabilirea unui sistem durabil de gestionare a agriculturii, care [...] respectă standarde înalte de bunăstare a animalelor” și „producerea unei mari varietăți de produse alimentare și alte produse agricole ce răspund cererii consumatorilor pentru bunuri realizate prin folosirea unor procese ce nu dăunează [...] bunăstării [...] animalelor”. Articolul 5 litera (h) din acest regulament mai prevede că agricultura ecologică urmărește „respectarea unui nivel înalt de bunăstare a animalelor, respectând nevoile specifice ale speciilor”.
- 37 Obligația de a reduce la minimum suferința animalului, care este consacrată la articolul 14 alineatul (1) litera (b) punctul (viii) din Regulamentul nr. 834/2007, contribuie la concretizarea acestui obiectiv, care constă în asigurarea unui nivel înalt de bunăstare a animalelor.

- 38 Subliniind de mai multe ori angajamentul său de a asigura un nivel înalt de bunăstare a animalelor în cadrul agriculturii ecologice, legiuitorul Uniunii a intenționat să pună în evidență că acest mod de producție agricolă se caracterizează prin respectarea unor standarde mai ridicate în materie de bunăstare animală în toate locurile și în toate etapele acestei producții în care se poate ameliora și mai mult această bunăstare.
- 39 În conformitate cu articolul 1 alineatul (3) din Regulamentul nr. 834/2007, acest regulament se aplică oricărui operator implicat în activitățile din orice etapă de producție, de procesare sau de distribuție a produselor agricole prevăzute la alineatul (2) al acestei dispoziții. Or, potrivit articolului 2 litera (i) din regulamentul menționat, „procesarea” include printre altele sacrificarea animalelor.
- 40 Acest regulament se limitează, în această privință, să afirme, la articolul 14 alineatul (1) litera (b) punctul (viii), că „se reduce la minimum orice suferință, inclusiv mutilarea, pe parcursul întregii vieți a animalului, inclusiv în momentul sacrificării”.
- 41 Desigur, nicio dispoziție din Regulamentul nr. 834/2007 sau din Regulamentul nr. 889/2008 nu definește expres modul sau modurile de sacrificare a animalelor apte să reducă la minimum suferința animalelor și, în consecință, să concretizeze obiectivul care constă în a asigura un nivel înalt de bunăstare a animalelor.
- 42 Cu toate acestea, Regulamentul nr. 834/2007 nu poate fi citit independent de Regulamentul nr. 1099/2009.
- 43 Astfel, pe de o parte, acest din urmă regulament reglementează în mod specific sacrificarea animalelor.
- 44 Pe de altă parte, protecția bunăstării animalelor reprezintă principalul obiectiv urmărit de Regulamentul nr. 1099/2009, astfel cum reiese din însuși titlul acestui regulament și din considerentul (2) al acestuia, iar aceasta în conformitate cu articolul 13 TFUE, în temeiul căruia Uniunea și statele membre trebuie să țină pe deplin seama de cerințele de bunăstare a animalelor atunci când formulează și pun în aplicare politica Uniunii (a se vedea în acest sens Hotărârea din 29 mai 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen și alții, C-426/16, EU:C:2018:335, punctele 63 și 64).
- 45 În această privință, Regulamentul nr. 1099/2009 contribuie, astfel cum enunță considerentele (4) și (24) ale acestuia, la „îmbunătățirea protecției animalelor în momentul sacrificării” și la favorizarea „un[or] metode de asomare [care] pot determina moartea animalelor într-un mod care evită durerea și reduce la minimum chinul sau suferința animalelor”.
- 46 În plus, potrivit articolului 3 din Regulamentul nr. 1099/2009, „[î]n timpul uciderii animalelor [...], acestea sunt ferite de orice durere, chin sau suferință evitabile”. Această cerință generală aplicabilă uciderii animalelor este în special concretizată la articolul 4 alineatul (1) din acest regulament, care prevede, pe de o parte, că „[a]nimalele vor fi ucise doar după asomare” și, pe de altă parte, că „[p]ierderea cunoștinței și sensibilității se menține până la moartea animalului”.
- 47 Articolul 4 alineatul (1) din Regulamentul nr. 1099/2009 coroborat cu considerentul (20) al regulamentului menționat stabilește astfel principiul asomării animalelor înainte de ucidere și îl ridică chiar la rangul de obligație. Astfel, după cum a subliniat în esență avocatul general la punctul 43 din concluzii, studii științifice au demonstrat că asomarea reprezintă tehnica ce aduce cea mai mică atingere bunăstării animalelor în momentul sacrificării.
- 48 Deși este adevărat că articolul 4 alineatul (4) din Regulamentul nr. 1099/2009, citit în lumina considerentului (18) al acestui regulament, admite practica sacrificării rituale, în cadrul căreia animalele pot fi ucise fără asomare prealabilă, această formă de sacrificare, care nu este autorizată decât cu titlu derogatoriu în Uniune și doar pentru a asigura respectarea libertății de religie (a se

vedea în acest sens Hotărârea din 29 mai 2018, Liga van Moskeeën en Islamitische Organisaties Provincie Antwerpen și alții, C-426/16, EU:C:2018:335, punctele 55-57), nu este de natură să atenueze orice durere, chin sau suferință a animalului la fel de eficient ca sacrificarea precedată de o asomare, care, în conformitate cu articolul 2 litera (f) din acest regulament, citit în lumina considerentului (20) al acestuia, este necesară pentru a cauza animalelor o stare de inconștiență și de pierdere de sensibilitate de natură să reducă în mod semnificativ suferința.

- 49 În această privință, trebuie să se observe că, deși Regulamentul nr. 1099/2009 precizează, în considerentul (43), că sacrificarea fără asomare necesită o tăiere a gâtului efectuată cu precizie cu un cuțit ascuțit, pentru a reduce „la minimum” suferința animalului, folosirea unei asemenea tehnici nu permite reducerea „la minimum” a suferinței animalului, în sensul articolului 14 alineatul (1) litera (b) punctul (viii) din Regulamentul nr. 834/2007.
- 50 Prin urmare, contrar celor susținute atât de guvernul francez, cât și de părțile din litigiul principal în observațiile lor scrise, metodele speciale de sacrificare prevăzute de ritualuri religioase, care sunt realizate fără asomare prealabilă și pe care le admite articolul 4 alineatul (4) din Regulamentul nr. 1099/2009, nu echivalează, în ceea ce privește asigurarea unui nivel înalt de bunăstare a animalelor în momentul uciderii, cu metoda de sacrificare prin asomare prealabilă, în principiu impusă prin articolul 4 alineatul (1) din acest regulament.
- 51 Mai trebuie arătat și că considerentul (3) al Regulamentului nr. 834/2007 enunță obiectivul „menținerii și justificării încrederii consumatorilor în produsele etichetate drept ecologice”. În această privință, este important să se garanteze încrederea consumatorilor că produsele care poartă sigla ecologică a Uniunii Europene au fost obținute în mod efectiv cu respectarea celor mai înalte standarde, în special în materie de bunăstare a animalelor.
- 52 Având în vedere considerațiile care precedă, trebuie să se răspundă la întrebarea adresată că Regulamentul nr. 834/2007, în special articolul 3 și articolul 14 alineatul (1) litera (b) punctul (viii) din acesta, citit în lumina articolului 13 TFUE, trebuie interpretat în sensul că nu permite aplicarea siglei ecologice a Uniunii Europene pe produse provenite de la animale care au făcut obiectul unei sacrificări rituale fără asomare prealabilă, efectuată în condițiile prevăzute de Regulamentul nr. 1099/2009, în special la articolul 4 alineatul (4) din acesta.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 53 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

Regulamentul (CE) nr. 834/2007 al Consiliului din 28 iunie 2007 privind producția ecologică și etichetarea produselor ecologice, precum și de abrogare a Regulamentului (CEE) nr. 2092/91, în special articolul 3 și articolul 14 alineatul (1) litera (b) punctul (viii) din acesta, citit în lumina articolului 13 TFUE, trebuie interpretat în sensul că nu permite aplicarea siglei Uniunii Europene pentru producție ecologică, vizată la articolul 57 primul paragraf din Regulamentul (CE) nr. 889/2008 al Comisiei din 5 septembrie 2008 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului nr. 834/2007, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (UE) nr. 271/2010 din 24 martie 2010, pe produse provenite de la animale care au făcut obiectul unei sacrificări rituale fără asomare prealabilă, efectuată în condițiile prevăzute de Regulamentul nr. 1099/2009 al Consiliului din 24 septembrie 2009 privind protecția animalelor în momentul uciderii, în special la articolul 4 alineatul (4) din acesta.

Lenaerts	Silva de Lapuerta	Bonichot
Arabadjiev	Biltgen	Jürimäe
Lycourgos	Malenovský	Levits
Bay Larsen	Šváby	Vajda
Rodin		

Pronunțată astfel în ședință publică la Luxemburg, la 26 februarie 2019.

Grefier
A. Calot Escobar

Președinte
K. Lenaerts